

تحلیل شروع به جرم سرقت تعزیری در حقوق کیفری ایران

ناصر قاسمی*

امیر مرادی**

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۳/۱۹

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۱۱/۱۶

چکیده

قانون‌گذار ایران در ماده ۶۵۵ کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی (تعزیرات و مجازات‌های بازدارنده) مصوب ۱۳۷۵ شروع به سرقت‌های مذکور در مواد ۶۵۱ تا ۶۵۴ همان قانون را دارای مجازات مشخص بیان داشته است. همچنین به موجب ماده ۱۲۲ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، کسی که شروع به ارتکاب جرمی کرده باشد و به میل خود آن را ترک نکند و به واسطه عملی خارج از اراده او قصدش برای ارتکاب جرم اصلی معلق بماند، به ترتیبی که در همین ماده مقرر شده است مجازات خواهد شد. به نظر می‌رسد که قانون‌گذار با تصویب ماده ۱۲۲ ق.م.ا. ۱۳۹۲ به طور ضمنی ماده ۶۵۵ ق.م.ا. ۱۳۷۵ را نسخ کرده و در خصوص کلیه عناوین مرتبط با سرقت تعزیری، یک معیار برای شروع به سرقت ارائه نموده است. ضمناً جرم محال نیز در تبصره ماده ۱۲۲ قانون فوق‌الذکر در حکم شروع به جرم دانسته شده است، که ما آن را در کنار جرم عقیم، با لحاظ اصطلاح «فرض قانونی»، مورد تبیین قرار می‌دهیم. در عمل نیز مواردی در رسیدگی‌های قضایی پیش می‌آید که به راحتی قابل تطبیق با مواد فوق نمی‌باشد و باعث قرائت‌ها و تفاسیر متعدد قضات از آن مواد و استناد به برخی عناوین مجرمانه مرتبط می‌شود. هدف این مقاله، تحلیل و توصیف قضایی برخی از این موارد و تبیین دقیق‌تر مقررات شروع به جرم سرقت است.

واژگان کلیدی: شروع به جرم، سرقت، تهیه وسایل ارتکاب جرم، فرض حقوقی.

* استادیار دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری.

dr.nagh@yahoo.com

** دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران (نویسنده مسؤول).

dr.moradi9913@yahoo.com

مقدمه

یکی از موضوعات پرکاربرد دادرسی‌های جزایی و نیز سرفصل‌های مهم حقوق جزایی - که از منظر دکترین ایران علی‌رغم تلاش و تحلیل نویسندگان حقوقی، لاقلاً از نظر ما با فقر ادبیات حقوقی روبرو هستیم - شروع به سرقت تعزیری است. لذا ضرورت پژوهش، تفصیل و تحلیل بیشتر در مورد این موضوع درک می‌گردد.

قانون‌گذار ایران در فصل ۲۱ از کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی (تعزیرات و مجازات‌های بازدارنده) مصوب ۱۳۷۵ تحت عنوان «سرقت و ربودن مال غیر» به موجب ماده ۶۵۵، شروع به سرقت‌های مذکور در مواد ۶۵۱ تا ۶۵۴ را دارای مجازات مشخص بیان داشته است. همچنین طبق ماده ۱۲۲ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲، کسی که شروع به ارتکاب جرمی کرده باشد و به میل خود آن را ترک نکند و به واسطه عملی خارج از اراده او قصدش برای ارتکاب جرم اصلی معلق بماند، شروع‌کننده به ترتیبی که در بندهای سه‌گانه این ماده مقرر شده است مجازات خواهد شد. به نظر می‌رسد که ماده ۱۲۲ به‌طور ضمنی ماده ۶۵۵ را نسخ نموده و درخصوص کلیه عناوین مرتبط با سرقت، یک معیار ارائه شده است که نیازمند تحلیل است.

اوضاعی هم مانند وضعیت جرم محال در تبصره ماده ۱۲۲ قانون فوق‌الذکر در حکم شروع به جرم دانسته شده است که نیازمند تحلیل است. مواردی هم در رسیدگی‌های قضایی پیش می‌آید که به راحتی قابل تطبیق با مواد فوق نمی‌باشد و باعث قرائت‌ها و تفاسیر متعدد قضات از مواد فوق و استناد به برخی عناوین مجرمانه مرتبط می‌شود که نیازمند طرح مسئله و پاسخ می‌باشند. از جمله موارد مبتلابه در این خصوص می‌توان به مثال‌های زیر اشاره کرد:

مثال نخست، فرد یا افرادی داخل حیاط یا پارکینگ یا پشت بام و یا داخل منزل یا مسکن دیگری، توسط مردم یا نیروهای انتظامی دستگیر می‌شوند در حالی که مالی همراه ایشان نمی‌باشد و فرد دستگیر شده در اظهاراتش نیز مدعی است کارتن خواب و علی‌الظاهر هم این‌گونه است و برای استراحت به آن منزل وارد شده است.

مثال دوم، عوامل انتظامی و یا مردم، فردی یا افرادی را در برخی ساعات بامداد یا شب نزدیک اموال و یا اماکن متعلق به غیر، با اشیائی از قبیل چاقو، میله کج، پیچ‌گوشتی، دم‌باریک، انبردست، آچار چند منظوره و ... دستگیر می‌کنند.

مثال سوم، فردی را در حال خارج کردن پول از صندوق صدقه با سیم یا میله خاص

دستگیر می‌کنند.

این اوضاع باعث اتخاذ تصمیم‌ها و رویه‌های مختلف می‌گردد. در مورد مثال اول، برخی این وضعیت را مصداق شروع به جرم سرقت می‌دانند و برخی دیگر مصداق جرم تام ورود به عنف و تهدید به ملک غیر. در مورد مثال دوم نیز برخی این وضعیت را مصداق شروع به جرم می‌دانند و برخی دیگر مصداق جرم تام تهیه وسیله ارتکاب جرم و در مورد مثال سوم نیز برخی آن را شروع به جرم می‌دانند و برخی دیگر مصداق جرم تعزیری ساده.

در این مقاله در قالب سه بخش به مسائل فوق به صورت مستند و مستدل پاسخ خواهیم داد. روش ما در تحلیل و بیان مطالب، توصیفی-تحلیلی با بهره‌گیری از ابزار کتابخانه‌ای به خصوص قوانین، دکترین و رویه قضایی است.

۱. تعریف، عناصر شروع به جرم و آراء مرتبط با شروع به جرم سرقت تعزیری

«شروع به جرم» عبارت است از توسل به عوامل اجرایی جرم که اگر برای مرتکب، انصراف حاصل نشود و عایق و یا مانعی نرسد جرم به وقوع می‌پیوندد (رای شماره ۱۷۱۱/۱۸ - ۲۹/۷/۱۹ شعبه ۲ دیوان عالی کشور). به عبارت بهتر، اعمالی که دلالت بر وجود قصد مجرمانه در تکمیل جرم دارد به نحوی که اگر عاملی خارجی دخالت نکند و مانع تحقق جرم نگردد جرم به طور کامل واقع می‌شود (صانعی، ۱۳۷۴، ج ۱، ص ۲۷۷).

در شروع به جرم، مرتکب قصد ارتکاب جرم را کرده و گام‌هایی را در جهت عملی کردن قصد خود برداشته است، ولی در نهایت بنابر عواملی جرم منظور واقع نشده است. نظام‌های حقوقی، چنین شخصی را به دلیل آنکه حالت خطرناکی از خود بروز داده است مستحق کیفر می‌دانند مشروط بر آنکه اعمال انجام شده از مقدمات قریبه جرم باشد (میرمحمدصادقی، ۱۳۷۹، ص ۳۱۸).

مقدمات قریبه جرم (شروع به جرم) در مقابل مقدمات بعیده (اعمال مقدمی جرم) قرار دارد. در تشخیص قُرب و بُعد مقدمات جرم، دقت نظر قضات ارزنده است و قابل کنترل در مراجع تجدیدنظر. به هر حال در صورت شک در قرب مقدمات یک جرم نسبت به خود جرم، اصل براءت متهم جاری است. برای نمونه، ساختن کلید برای سرقت، مقدمه قریبه است اما در کمین نشستن برای یافتن فرصت مناسب در راستای سرقت، مقدمه بعیده است (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۲، ص ۳۹۲).

یکی از صاحب‌نظران، عناصر شروع به جرم را این‌گونه تبیین نموده است: اول - فعلی ارادی؛ در ترک فعل، شرع به جرم، تحقق نمی‌یابد؛ دوم - آن فعل در خصوص یکی از جرائم باشد؛ سوم - آن فعل، جرم مستقل باشد؛ زیرا شروع به جرم، وصف مقدماتی دارد و استقلال از حیث جرم بودن ندارد؛ چهارم - فعل مزبور به یکی از دو صورت زیر باشد: الف - عنصری از عناصر جرم باشد؛ ب - از مقدمات قریبه ارتکاب جرم باشد (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۲، ص ۳۹۳)، که به نظر می‌رسد بتوان یک عنصر دیگر را هم به عناصر فوق ملحق نمود و آن عمدی بودن فعل است؛ زیرا شروع به جرم فقط در جرائم عمدی متصور است، با این توضیح که شروع به جرم مستلزم قصد ارتکاب جرم است و قصد مجرمانه در جرائم غیرعمدی، بی‌معنا است؛ چراکه رکن روانی جرائم غیرعمدی، تقصیر جزایی است.^۱

همان نویسنده، درباره سابقه تاریخی شروع به جرم در فرهنگ اسلامی، مطالب و نکات مهمی را ذیل عناوین «سد ذرایع» و نیز «فساد فی الارض» ارائه نموده است (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۲، صص ۴۵۹-۳۵۶). همچنین یکی دیگر از صاحب‌نظران، در مورد قواعد فقهی مرتبط با شروع به جرم و مجازات آن، به قواعد «حرمت شرعی مقدمه حرام»، «التعزیر لكل العمل الحرام» و «كل معصیه لم یرد فیها حد ففیها التعزیر» استناد کرده است (عمید زنجانی، ۱۳۹۲، ج ۲، صص ۵۵-۳۴).

نمونه آراء زیر (صادره از شعبه دوم دیوان عالی کشور) دال بر عدم اتمام سرقت است و مرتکب در مرحله شروع به سرقت قرار دارد. شخصی در حال جمع‌آوری اثاثیه بوده و صاحبخانه بیدار شده و مانع بردن مال بشود (رأی شماره ۱۱۹۰-۱۳۲۴/۸/۲۵). یا اگر سارق پس از برداشتن اجناس از دکان شاکی داخل دکان وی دستگیر و اجناس از او گرفته شود (رأی شماره ۱۶۴۲/۱۸-۱۳۲۸/۱۲/۲۱). یا چیدن پنبه و ریختن آن در گونی قبل از خروج از حرز و تحت استیلای سارق (رأی شماره ۲۶۵۸-۱۳۳۳/۹/۱۳).

در خصوص شروع به سرقت تعزیری، قانون‌گذار در ماده ۶۵۵ ق.م.ا ۱۳۷۵ مقرر داشته است: «مجازات شروع به سرقت‌های مذکور در مواد قبل [یعنی سرقت جمعی شبانه و مسلحانه توأم با آزار (ماده ۶۵۱)؛ سرقت مقرون به آزار یا مسلحانه (ماده ۶۵۲)؛ راهزنی (ماده ۶۵۳) و سرقت جمعی شبانه و مسلحانه (ماده ۶۵۴)] تا پنج سال حبس و شلاق تا (۷۴) ضربه است».

۱. برای دیدن تفصیل بحث رکن روانی جرائم عمدی و غیرعمدی ر.ک: مرادی، ۱۳۹۰.

قانون‌گذار در مقام ایجاد تناسب و نظم خاصی در خصوص مجازات شروع به جرم با تصویب مواد ۱۲۲ تا ۱۲۴ ق.م.ا. ۱۳۹۲، با نسخ ضمنی^۱ ماده ۶۵۵ ق.م.ا. ۱۳۷۵ در خصوص شروع به سرقت‌های مذکور در مواد ۶۵۱ تا ۶۵۴ و نیز مواد ۶۵۶ به بعد همان قانون [یعنی سرقت توأم با یکی از علل مشدده (ماده ۶۵۶)؛ کیف‌زنی و جیب‌بری (ماده ۶۵۷)؛ سرقت در شرایط بحرانی مانند زلزله، سیل و تصادف (ماده ۶۵۸)؛ سرقت وسایل و متعلقات و تأسیسات عمومی (ماده ۶۵۹)؛ سرقت تعزیری ساده یعنی به‌غیر از مواد فوق (ماده ۶۶۱)] و نیز سایر قوانین، یک معیار قانونی وجود دارد که در ادامه نقل می‌گردد.^۲

ماده ۱۲۲ ق.م.ا. ۱۳۹۲ بیان می‌دارد: «هرکس قصد ارتکاب جرمی کند و شروع به اجرای آن نماید، لکن به‌واسطه عامل خارج از اراده او قصدش معلق بماند، به‌شرح زیر مجازات می‌شود:

الف- در جرایمی که مجازات قانونی آنها سلب حیات، حبس دائم یا حبس تعزیری درجه یک تا سه است به حبس تعزیری درجه چهار

ب- در جرایمی که مجازات قانونی آنها قطع عضو یا حبس تعزیری درجه چهار است به حبس تعزیری درجه پنج

پ- در جرایمی که مجازات قانونی آنها شلاق حدی یا حبس تعزیری درجه پنج است به حبس تعزیری یا شلاق یا جزای نقدی درجه شش

«...».

ماده ۱۲۳ ق.م.ا. ۱۳۹۲ نیز بیان می‌دارد: «مجرد قصد ارتکاب جرم و یا عملیات و اقداماتی که فقط مقدمه جرم است و ارتباط مستقیم با وقوع جرم ندارد، شروع به جرم نیست و از این حیث قابل مجازات نمی‌باشد.»

با دقت در ماده فوق استنباط می‌شود که صرفاً جرائم تعزیری با مجازات تا درجه پنج، دارای شروع به جرم و وصف مجرمانه می‌باشد. همچنین است اگر مجازات قانونی جرمی صرفاً شلاق و یا جزای نقدی باشد (الهی‌منش و مرادی اوجقاز، ۱۳۹۴، ص ۲۳۵).

۱. هرگاه دو قانون در مورد یک موضوع وضع شوند به‌نحوی که جمع بین آنها میسر نباشد، قانون مؤخر با احراز شرایطی به‌طور ضمنی دلالت بر نسخ قانون پیشین می‌کند؛ زیرا قانون جدید بیانگر آخرین اراده قانون‌گذار است. این شرایط عبارتند از: وجود دو متن قانونی تصویب شده در دو تاریخ متفاوت - سابق و لاحق - که در حکم متعارض هستند (وجود ماده ۶۵۵ ق.م.ا. ۱۳۷۵ و نیز ماده ۱۲۲ ق.م.ا. ۱۳۹۲)، وجود وحدت موضوع (شروع به جرم) و وجود وحدت جنس (شروع به سرقت تعزیری) (مرادی، ۱۳۹۷، ص ۱۳۲).

۲. برای دیدن نظر همسو ر.ک: نظریه مشورتی شماره ۷/۹۵/۳۳۴۱ مورخ ۱۳۹۵/۱۲/۱۴ اداره حقوقی قوه قضاییه.

۲. وضعیت در حکم شروع به جرم؛ فرض قانونی

در تبصره ماده ۱۲۲ ق.م.ا. ۱۳۹۲ مقرر شده است: «هرگاه رفتار ارتكابی، ارتباط مستقیم با ارتكاب جرم داشته، لکن به جهات مادی که مرتکب از آنها بی‌اطلاع بوده وقوع جرم غیرممکن باشد، اقدام انجام شده در حکم شروع به جرم است». وضعیت موصوف در تبصره فوق، در ادبیات حقوقی جزای عمومی، معنوی به «جرم محال» است که ذیل بحث جرائم ناتمام مورد بررسی واقع می‌شود. در جرم محال، امکان تحقق مادی جرم ممکن نیست. برای نمونه، کسی به قصد سرقت اموال صندوق نسوز اقدام به ورود به منزل غیر و باز نمودن صندوق مدنظر می‌کند اما قبلاً محتوای صندوق توسط مالک جابجا شده است و مرتکب با صندوق خالی مواجه می‌شود.

بنابر اتحاد طریق^۱، در مورد شروع به جرم و نیز جرم عقیم و در خصوص مجازات «جرم عقیم» (یکی دیگر از صور جرائم ناتمام) به نظر می‌رسد می‌توان به صدر ماده ۱۲۲ قانون فوق‌الذکر استناد کرد و مجازات جرم عقیم را هم در حکم شروع به جرم دانست. از منظری دیگر با توجه به اطلاق عبارت «... به واسطه عامل خارج از اراده او قصدش معلق بماند...» در ماده فوق و تعریف جرم عقیم (وضعیتی است که امکان تحقق جرم از نظر مادی وجود دارد و عدم تحقق جرم، معلول عوامل شخصی مرتکب رفتار مجرمانه مانند اشتباه، دقت نکردن، عدم مهارت است مانند سارقی که شروع به باز کردن قفل مغازه می‌کند اما به دلیل پیشرفته بودن قفل نمی‌تواند آن را باز کند) و تأکید بر ممکن بودن جرم عقیم، عنصر قانونی جرم عقیم می‌تواند ماده ۱۲۲ باشد (سبزواری‌نژاد، ۱۳۹۳، ص ۲۵۸).

اما «در حکم شروع به جرم» چه فرقی با «شروع به جرم» دارد؟ برای پاسخ به این پرسش باید ابتدا اصطلاح «فرض قانونی» را مختصراً توضیح دهیم.

فروض قانونی را در فقه، تقادیر شرعیه گفته‌اند. فرض قانونی، ضابطه‌ای است که قانون‌گذار آن را برای فیصله دادن به مجهول قضایی وضع می‌کند و از تعبدیات است. موضوعیت دارد نه طریقی (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۸، ص ۵۳۴) و نوعی مجاز حقوقی است، با این توضیح که در فرض قانونی، قانون‌گذار بنابر ملاحظات اجتماعی، وجود امری را

۱. هرگاه درباره حکمی نصی داشته باشیم که علت حکم از آن نص استفاده می‌شود و همان علت در مورد دیگری که حکمش مسکوت است موجود باشد به آن اتحاد طریق گویند. اتحاد طریق از نوع قیاس جلی و حجت است (مرادی، ۱۳۹۷، ص ۱۹۷).

لازم می‌داند و برپایه آن، قاعده و یا حکم ماهوی را وضع می‌کند. در واقع قانون‌گذار برای دست یافتن به نتیجه مطلوب، دست از واقعیت می‌کشد و به مجاز روی می‌آورد (کاتوزیان، ۱۳۸۲، صص ۱۵۹-۱۵۸ و صدرزاده افشار، ۱۳۷۰، ص ۳۸). با توجه به توضیحات فوق به نظر می‌رسد اینکه قانون‌گذار پس از تعریف شروع به جرم، بنابر ملاحظات اجتماعی، جرم محال را در حکم شروع به جرم دانسته است، از فرض قانونی استفاده کرده است.

۳. از شروع به جرم سرقت تعزیری تا جرایم تام با عناوین خاص؛ مسائل کاربردی

حال که با مفهوم، عناصر، مستندات و آراء مرتبط با شروع به جرم سرقت آشنا شدیم به چند مسئله کاربردی در این خصوص و پاسخ به آنها می‌پردازیم.

۳-۱. ورود متهم به منزل و یا مسکن غیر و دستگیر شدن وی قبل از هر اقدام گاهی شخصی وارد منزل و یا ملک غیر می‌شود اما قبل از هر اقدامی توسط صاحبخانه، همسایه‌ها و یا عوامل انتظامی دستگیر می‌شود. آیا می‌توان همین مقدار از رفتار مرتکب را شروع به سرقت لحاظ کرد؟

به نظر می‌رسد که با توجه به عناصر شروع به جرم که از نظر گذرانیدیم و نیز صدر ماده ۱۲۲ ق.م.ا. ۱۳۹۲ که مقرر می‌دارد «هرکس قصد ارتکاب جرمی کند و شروع به اجرای آن نماید، لکن به واسطه عامل خارج از اراده او قصدش معلق بماند...» صرف ورود به مسکن و یا منزل غیر ولو در جایی که مال موجود باشد، نمی‌تواند شروع به جرم سرقت باشد، به خصوص وقتی که مالی از اموال مالک به همراه متهم داخل ملک کشف نشده باشد و بعضاً متهمان نیز در موضع دفاع می‌گویند جای خواب یا استراحت نداشتیم و رفتیم آنجا بخوابیم یا استراحت کنیم؛ بلکه شایسته است متهم را مستند به ماده ۶۹۴ ق.م.ا. (تعزیرات) ۱۳۷۵ با عنوان جرم تام هتک حرمت منزل افراد (ورود به عنف یا تهدید به منزل افراد) که مقرر می‌دارد «هرکس در منزل یا مسکن دیگری به عنف یا تهدید وارد شود به مجازات از شش ماه تا سه سال محکوم خواهد شد...» مورد تعقیب و تفهیم اتهام قرار داد، با این توضیح که نزد عرف خاص حقوقدانان، عنف دو قسم است: نخست، عنف مادی یا ورود با زور و خشونت فیزیکی و دوم، عنف معنوی یا

ورود بدون اذن و رضایت مالک یا صاحب منزل.^۱ به نظر می‌رسد که بنابر اطلاق لفظ منزل و یا مسکن مذکور در ماده مورد بحث، ورود به توابع منزل مانند پارکینگ، حیات، انباری و پشت بام نیز مشمول این ماده می‌گردد.^۲

۲-۳. تهیه و یا ساخت هر نوع وسیله برای ارتکاب جرم

گفتیم که ماده ۱۲۳ ق.م.ا. ۱۳۹۲ مقرر داشته است: «مجرد قصد ارتکاب جرم و یا عملیات و اقداماتی که فقط مقدمه جرم است و ارتباط مستقیم با وقوع جرم ندارد، شروع به جرم نیست و از این حیث قابل مجازات نمی‌باشد». حال اضافه می‌شود که اگر تهیه وسایل و مقدمات به‌طور مستقل جرم‌انگاری شده باشد تحت همان عنوان مورد رسیدگی واقع می‌شود نه شروع به سرقت. در این خصوص قانون‌گذار با جرم‌انگاری تهیه و یا ساخت هر نوع وسیله برای ارتکاب جرم، در ماده ۶۶۴ ق.م.ا. (تعزیرات) ۱۳۷۵ مقرر می‌دارد: «هرکس عالماً عامداً برای ارتکاب جرمی اقدام به ساخت کلید یا تغییر آن نماید یا هر نوع وسیله‌ای را برای ارتکاب جرم بسازد، یا تهیه کند به حبس از سه ماه تا یک سال و تا (۷۴) ضربه شلاق محکوم خواهد شد».

البته در پرونده‌های سرقت باید برای مقام قضایی احراز شود که وسیله مدنظر به‌قصد سرقت تهیه شده است و مطلق کشف برخی وسیله‌ها مانند کلید، آچار، پیچ‌گوشتی یا

۱. برای دیدن معنای «عنف» ر.ک: ولیدی، ۱۳۷۹، ج ۲، ص ۳۰۴.

۲. برای دیدن نظر همسو ر.ک: شکری، ۱۳۸۱، ص ۷۹۴. در رویه قضایی نیز به‌موجب رأی صادره از شعبه ۱۰۲ دادگاه عمومی جزایی رباط‌کریم به‌شماره ۹۴۰۹۹۷۲۲۹۰۷۰۰۹۷ مورخ ۱۳۹۴/۱/۳۰ (که از سوی شعبه ۵۳ دادگاه تجدیدنظر استان تهران نیز تأیید شده) چنین آمده است: «در خصوص اتهام آقای س.ک. فرزند ت.، ۳۶ ساله، اهل ز. و ساکن ر. و آزاد به‌قید کفالت دایر بر ورود به‌عنف به منزل شاکی آقای الف. م. و شروع به سرقت آهن‌آلات ایشان موجود در پشت‌بام منزل (جمع‌آوری آهن‌آلات به‌قصد سرقت) با توجه به محتویات پرونده و تحقیقات انجام شده و نظر به شکایت شاکی، گزارش مرجع انتظامی، اظهار و اقرار صریح متهم در رابطه با ورود به‌عنف به منزل شاکی و با توجه به سایر قرائن و امارات موجود در پرونده بزهکاری ایشان در رابطه با ورود به‌عنف را محرز دانسته و مستنداً به ماده ۶۹۴ قانون مجازات اسلامی (تعزیرات) حکم بر محکومیت متهم به تحمل نه‌ماه حبس تعزیری با احتساب ایام بازداشت قبلی صادر و اعلام می‌گردد و در رابطه با موضوع شروع به سرقت با عنایت به اینکه اساساً متهم اقدامی که جزئی از عنصر مادی بزه سرقت تلقی گردد را انجام نداده است و جمع‌آوری آهن‌آلات به‌قصد سرقت را صرفاً می‌توان در زمره عملیات مقدماتی جرم دانسته و نه جزئی از عنصر مادی جرم لذا مستنداً به ماده ۱۷۷ قانون آیین دادرسی در امور کیفری در این قسمت رأی برائت متهم صادر و اعلام می‌گردد. آراء صادره حضوری و ظرف مهلت ۲۰ روز از ابلاغ قابل تجدیدنظرخواهی در محاکم تجدیدنظر استان تهران می‌باشد» (ر.ک: بانک داده آراء پژوهشگاه قوه قضاییه به‌نشانی <http://j.ijri.ir>).

دم‌باریک از برخی افراد مظنون به سرقت، جرم نیست. لذا قضات در مواردی که فردی توسط عوامل انتظامی دستگیر شده و طبق گزارش، همراه وی کلید یا میله یا سیم سرکج ساخته شده کشف شده است با بررسی امارات و قرائن مانند سوابق فرد دستگیر شده، تعداد کلیدها، یا بررسی اینکه کلید سرش ساییده شده یا خیر؟ شاه کلید می‌باشد یا خیر؟ ساعت دستگیری و اینکه کجا و چطور دستگیر شده است؟ در خصوص فرد مظنون یا متهم، سعی در احراز «به قصد ارتکاب جرم» می‌کنند و اگر این مهم (رکن روانی بزه تهیه و یا ساخت هر نوع وسیله برای ارتکاب جرم) احراز نگردد بنا بر فرض برائت و عدم کفایت ادله، نظر بر منع تعقیب خواهند داشت.^۱

۳-۳. سرقت از صندوق صدقه

گاهی عوامل انتظامی، فردی را در حال خارج کردن پول از صندوق صدقه با سیم یا میله خاص دستگیر می‌کنند و بعضاً دیده شده مرجع قضایی وی را به عنوان اتهامی شروع به جرم سرقت، مورد تعقیب و تفهیم اتهام قرار داده است که محل انتقاد است؛ زیرا دانستیم با امعان نظر در ماده ۱۲۲ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲، صرفاً جرائم تعزیری با مجازات تا درجه پنجم، دارای شروع به جرم و وصف مجرمانه می‌باشند و اگر در فرض ما مانع ایجاد نمی‌شد و مرتکب موفق به سرقت از صندوق صدقه می‌شد نهایتاً جرم سرقت تعزیری ساده (موضوع ماده ۶۶۱ ق.م.ا. ۱۳۷۵) محقق می‌گشت، که درجه شش است و عمل ارتكابی فردی که توسط مانع خارجی متوقف شده است فاقد وصف مجرمانه است.^۲

۱. برای نمونه به موجب دادنامه شماره ۱۰۶۰/۲۶۹۷۰۲۶۹۷۰۹۲۰ مورخ ۱۳۹۲/۱۰/۱۸ صادره از شعبه ۶۳ دادگاه تجدیدنظر استان تهران آمده است: «تجدیدنظرخواهی محکوم‌علیه بدوی آقای پ.ش. فرزند م. از دادنامه شماره ۱۰۰۴۰۳ مورخ ۱۳۹۲/۵/۲۸ دادگاه عمومی جزایی شعبه محترم ۱۱۳۰ تهران که به موجب آن مشارالیه به دلیل تهیه وسیله ارتکاب جرم به استناد ماده ۶۶۴ قانون مجازات اسلامی به تحمل چهار ماه حبس و ۷۴ ضربه شلاق محکوم شده است وارد تشخیص داده می‌شود. زیرا محکوم‌علیه بدوی به‌عنوان مظنون توسط مأمورین محترم دستگیر و از همان ابتدا تعلق وسیله مکشوفه ادعایی برای ارتکاب جرم را به خود انکار کرده است مضافاً این‌که صرف همراه داشتن وسیله‌ای که می‌تواند برای ارتکاب جرم هم استفاده شود، جرم نیست بلکه چنانچه ثابت شود متهم عالماً عامداً آن وسیله را به‌منظور ارتکاب جرم تهیه کرده است، در این صورت جرم دانسته شده است و چون چنین مطلبی در این پرونده ثابت نشده است و ما اجازه نداریم مبتنی بر حدس و احتمال و ظن و گمان، افراد جامعه را مجرم تلقی نموده و در معرض تحمل مجازات قرار دهیم به‌استناد تبصره ۱ ماده ۲۲ قانون تشکیل دادگاه‌های عمومی و انقلاب با نقض دادنامه معترض‌عنه رأی برائت آقای پ.ش. صادر می‌گردد. این رأی قطعی است» (ر.ک: بانک داده آراء پژوهشگاه قوه قضاییه به نشانی <http://j.ijri.ir>).

۲. برای نمونه رأی شماره ۹۳۰۹۹۷۰۲۶۹۷۰۰۰۰۱ مورخ ۱۳۹۳/۱/۶ صادره از شعبه ۶۳ دادگاه تجدیدنظر استان

البته اگر شروع به جرم، در قانون دارای عنوان مجرمانه مستقل باشد، متهم نسبت به آن عنوان، مورد تفهیم اتهام و رسیدگی واقع می‌شود. فرض کنید در فرض مسئله فوق، مأموران انتظامی کسی را دستگیر کرده‌اند که قصد سرقت از صندوق صدقه را داشته است و صندوق مدنظر را تخریب کرده است که در این فرض نیز بعضاً دیده شده وی توسط مرجع قضایی، مورد تفهیم اتهام شروع به سرقت واقع شده است، درحالی‌که شایسته است وی مورد تفهیم اتهام جرم تام تخریب (موضوع ماده ۶۷۷ ق.م.ا ۱۳۷۵) واقع شود.

۳-۴. مقدمه بودن جرمی برای جرم دیگر

مقدمه بودن جرمی برای جرم دیگر، براساس قاعده، وصف مجرمانه مقدمه را زایل نمی‌کند مگر اینکه هر دو بزه، در قانون وصف مجرمانه جداگانه‌ای داشته باشند. بنابراین

تهران، شروع به سرقت موضوع ماده ۶۶۱ قانون مجازات اسلامی (که دارای حبس از درجه ۶ می‌باشد) را طبق ماده ۱۲۲ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ (که شروع به جرم جرایم دارای مجازات حبس درجه شش را جرم‌انگاری نموده است) فاقد جرم‌انگاری دانسته و چنین بیان داشته است: «تجدیدنظرخواهی آقای الف.خ. از دادنامه شماره ۹۰۱۰۴۴ مورخ ۹۲/۷/۲۸ دادگاه عمومی جزایی شعبه محترم ۱۰۲ ملارد که به موجب آن آقای ه.الف. فرزند س. به دلیل سرقت به استناد ماده ۶۶۱ قانون مجازات اسلامی به تحمل ۱۵ ماه حبس و ۴۰ ضربه شلاق محکوم شده است وارد نمی‌باشد زیرا تجدیدنظرخواه محترم خواستار صدور حکم به رد مال درخصوص یک دستگاه تلمبه بادی و دکل مربوط به آن می‌باشند و این درحالی است که پرونده حاضر متعلق به موضوع دیگری است و تنها مربوط به دستگیری آقای ه.الف. درحال سرقت می‌باشد و نسبت به سرقت‌های قبلی مورد ادعای شاکی محترم بدوی در این پرونده قرار مجرمیت و کیفرخواست صادر نشده است تا دادگاه محترم بدوی امکان رسیدگی و صدور حکم را در این باره داشته باشند، علی‌هذا مستنبط از ماده ۲۵۷ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور کیفری رأی بر رد اعتراض تجدیدنظرخواه صادر می‌گردد. در عین حال ماحصل مطالعه پرونده و رسیدگی به اعتراض آقای الف.خ. این است که محکومیت آقای ه.الف. به دلیل سرقت صحیح صورت نپذیرفته است. بدین بیان که مسیر مجرمانه عبارت از تصمیم ذهنی، تهیه مقدمات، شروع به اجرا و اتمام عملیات اجرایی جرم می‌باشد. در این پرونده و به شرح منعکس در برگ اول پرونده آقای ه.الف. درحال باز کردن پیچ و مهره پروانه آب دستگیر شده است. بنابراین وی در مرحله شروع به سرقت دستگیر شده است و چون سرقت پروانه آب در روز مصداق ماده ۶۶۱ قانون مجازات اسلامی است که دارای حبس از درجه ۶ می‌باشد و طبق ماده ۱۲۲ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ شروع به جرم جرایم دارای مجازات حبس درجه شش جرم‌انگاری نشده است، تا حدی که به تشخیص این دادگاه برمی‌گردد ضمن اذعان به ناصحیح بودن و غیراخلاقی بودن رفتار آقای ه.الف.، شرایط قانونی برای صدور حکم محکومیت علیه وی تحت عنوان سرقت و شروع به سرقت فراهم نبوده است. علی‌هذا به استناد تبصره ۱ ماده ۲۲ قانون تشکیل دادگاه‌های عمومی و انقلاب که اجازه اعلام بی‌گناهی را حتی در صورت عدم اعتراض داده است، با نقض دادنامه معترض‌عنه رأی براءت آقای ه.الف. صادر می‌گردد. این رأی قطعی است» (ر.ک: بانک داده آراء پژوهشگاه قوه قضائیه به نشانی <http://j.ijri.ir>).

چنانچه سارق برای ورود به منزل اقدام به تخریب قفل یا در منزل کند عمل وی مشمول تعدد جرم است (الهی‌منش و مرادی اوجقاز، ۱۳۹۴، ص ۲۳۶).

۳-۵. شروع به سرقت و سرقت

شروع به سرقت و سرقت، تابع مقررات تعدد جرم موضوع ماده ۱۳۴ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ است، با این توضیح که اگر کسی مرتکب چند فقره شروع به سرقت و سرقت شده باشد، مطابق ماده مذکور به اعتبار جرائم (تا سه مورد و بیشتر) حسب مورد به حداکثر مجازات و یا بیش از حداکثر، مشروط بر اینکه از نصف تجاوز نکند، محکوم و مجازات اشد اجرا می‌شود (آقایی‌نیا و رستمی، ۱۳۹۷، ص ۲۴۶).

نتیجه

«شروع به جرم» عبارت است از توسل به عوامل اجرایی جرم که اگر برای مرتکب، انصراف حاصل نشود و مانعی نرسد جرم به وقوع می‌پیوندد، مشروط بر آنکه اعمال انجام شده از مقدمات قریبه جرم باشد. مقدمات قریبه جرم، در مقابل مقدمات بعیده قرار دارد. در تشخیص قُرب و بُعد مقدمات جرم، دقت نظر قضات بسیار مهم و قابل کنترل در مراجع تجدیدنظر است. در صورت شک در قرب مقدمات یک جرم نسبت به خود جرم، اصل برائت متهم جاری است.

عناصر شروع به جرم عبارتند از: فعلی ارادی، و درخصوص یکی از جرائم باشد؛ آن فعل، جرم مستقل، و عنصری از عناصر جرم و مقدمات قریبه ارتکاب جرم و اینکه فعل عمدی باشد.

با تصویب ماده ۱۲۲ ق.م.ا. ۱۳۹۲ و نسخ ضمنی ماده ۶۵۵ ق.م.ا. (تعزیرات) ۱۳۷۵، درخصوص شروع به سرقت مذکور در مواد ۶۵۱ تا ۶۵۴ و نیز مواد ۶۵۶ به بعد همان قانون و نیز سایر قوانین، یک معیار قانونی وجود دارد. مجرد قصد ارتکاب جرم و یا عملیات و اقداماتی که فقط مقدمه جرم است و ارتباط مستقیم با وقوع جرم ندارد، شروع به جرم نیست. صرفاً جرائم تعزیری با مجازات تا درجه پنج، دارای شروع به جرم و وصف مجرمانه می‌باشند. همچنین است اگر مجازات قانونی جرمی صرفاً شلاق و یا جزای نقدی باشد. مجازات جرم عقیم مستند به اطلاق صدر ماده ۱۲۲ ق.م.ا. ۱۳۹۲ و نیز بنابر اتحاد طریق و همچنین مجازات جرم محال مستند به تبصره ماده فوق‌الذکر، بنابر فرض قانونی در حکم شروع به جرم است.

فهرست منابع

۱. آقای نیما، حسین و رستمی، هادی؛ حقوق کیفری اختصاصی، جرائم علیه اموال و مالکیت، نشر میزان، چاپ دوم، ۱۳۹۷.
۲. الهی‌منش، محمدرضا و مرادی اوجقاز، محسن؛ حقوق کیفری اختصاصی ۲، جرائم علیه اموال و مالکیت، نشر مجد، چاپ دوم، ۱۳۹۴.
۳. جعفری لنگرودی، محمدجعفر؛ فرهنگ عناصرشناسی حقوق مدنی - حقوق جزا، انتشارات گنج دانش، چاپ اول، ۱۳۸۲.
۴. جعفری لنگرودی، محمدجعفر؛ وسیط در ترمینولوژی حقوق، انتشارات گنج دانش، چاپ اول، ۱۳۸۸.
۵. سبزواری‌نژاد، حجت؛ حقوق جزای عمومی، ج ۱، انتشارات جنگل جاودانه، چاپ دوم، ۱۳۹۳.
۶. شکر، رضا؛ قانون مجازات اسلامی در نظم حقوقی کنونی، نشر مهاجر، چاپ اول، ۱۳۸۱.
۷. صانعی، پرویز؛ حقوق جزای عمومی، انتشارات گنج دانش، چاپ ششم، ۱۳۷۴.
۸. صدرزاده افشار، محسن؛ ادله اثبات دعوی در حقوق ایران، مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۷۰.
۹. عمید زنجانی، عباسعلی؛ قواعد فقه، بخش حقوق جزایی، ج ۲، انتشارات سمت، ۱۳۹۲.
۱۰. کاتوزیان، ناصر؛ اثبات و دلیل اثبات، نشر میزان، ۱۳۸۲.
۱۱. مرادی، امیر؛ تقصیر کیفری در قلمرو قوانین و دکتترین ایران، ماهنامه آموزشی قضاوت، آموزش دادگستری استان تهران، شماره ۷۲، ۱۳۹۰.
۱۲. مرادی، امیر؛ اصول فقه، انتشارات دوراندیشان، چاپ بیست و دوم، ۱۳۹۷.
۱۳. میرمحمدصادقی، حسین؛ حقوق کیفری اختصاصی ۲ جرائم علیه اموال و مالکیت، نشر میزان، چاپ هفتم، ۱۳۷۹.
۱۴. ولیدی، محمدصالح؛ حقوق جزای اختصاصی ۲ جرائم علیه اموال و مالکیت، انتشارات امیرکبیر، چاپ ششم، ۱۳۷۹.
15. <http://j.ijri.ir> (بانک داده آراء پژوهشگاه قوه قضاییه).

An Analysis of the Attempt to Commit a Taiziri Theft under Iran Penal Law

Naser Ghasemi*

Amir Moradi**

Received: 05/02/2019

Accepted: 09/06/2019

Abstract

As the legislator provides in Article 655 of the Ta'zir Code of 1375, the attempt to commit a Taiziri theft in articles 651 to 654 of the same Code is punishable by certain sentences. Also, pursuant to Article 122 of the Islamic Penal Code of 1392, a person who attempts to commit a crime and does not leave it voluntarily while the commission of the intended main offense is suspended by an act outside his will is still punishable in the manner provided in the latter article. It appears that the legislator, by ratifying Article 122 of Islamic Penal Code of 1392, implicitly repealed Article 655 of Ta'zir Code of 1375, and has provided a criterion for attempt to commit a theft crime in respect of all matters related to Ta'zir theft. In the meantime, the impossible offense is also considered to have the effects of the attempt to commit the crime in Article 122 of the aforementioned Code which we explain along with the inchoate offence considering the term of "legal presumption". In practice, there are also cases in judicial proceedings that are not easily applicable to the above Articles, resulting in numerous readings and interpretations of judges and also reference to related criminal titles.

Keywords: *An Attempt to Commit a Crime, Theft, Provision of Means for Committing a Crime, Legal Presumption.*

* Assistant Professor at University of Judicial Sciences and Administrative Services.
dr.nagh@yahoo.com

** Ph.D in Criminal Law and Criminology at Science and Research Branch of Islamic Azad University.
dr.moradi9913@yahoo.com